

Музично-краєзнавчі студії

Музыкально-краеведческие студии

Music local stuies

УДК 78.05

ORCID 0000-0003-2947-5440

Ірина Копоть

Музей Бориса Лятошинського в Житомирі

ЖИТОМИРСЬКА ФІЛАРМОНІЯ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ МІСТА: 80 РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ

Копоть І. Є. Житомирська філармонія в культурному просторі міста: 80 років діяльності. Вперше на основі архівних документів та матеріалів преси розглядається діяльність Житомирської обласної філармонії за 80 років (1938–2018). Відзначається, що діяльність провінційних філармоній та їх роль в культурному просторі України ще не привернули належної уваги культурологів і музикознавців. Передісторією Житомирської філармонії слід вважати концертну діяльність Артистичного товариства та Імператорського Російського Музичного Товариства (до 1917 року). 20–30-ті роки ХХ століття – період, коли музичне життя міста організовували самі музиканти, серед яких В. Косенко, М. Скорульський, М. Гайдай, подружжя Надія та Віктор Мареш. З 1938 до 1991 року Житомирська філармонія діяла в руслі культурної політики колишнього Радянського Союзу, що означало жорсткий ідеологічний контроль над змістом та формами діяльності. Разом з тим, високо освічені музиканти, серед яких М. Хомичевський (Борис Тен), М. Чорнорудський, В. Кашперко, О. Ческіс, Е. Дишнієва-Набедрик, подружжя Люд-

мила та Еммануїл Сакс та інші знаходили спосіб підтримувати філармонійні традиції виконання академічної музики в філармонійних програмах. На сучасному етапі Житомирська обласна філармонія ім. С. Ріхтера здатна поставити перед собою завдання, яке філармонії Західної Європи виконують вже протягом століть – об'єднувати любителів музики, впливаючи в такий спосіб на розвиток національної культури.

Ключові слова: музична культура, провінція, філармонія, Волинь, Житомир.

Копоть И. Е. Житомирская филармония в культурном пространстве города: 80 лет деятельности. Впервые на основании архивных документов и материалов прессы рассматривается деятельность Житомирской областной филармонии за 80 лет (1938–2018). Отмечается, что деятельность провинциальных филармоний и их роль еще не обратили на себя надлежащего внимания культурологов и музыковедов. Предысторией Житомирской филармонии следует считать концертную деятельность Артистического общества и Императорского Русского Музыкального Общества (до 1917 года). 20–30-е годы XX столетия – период, когда музыкальную жизнь города организовывали сами музыканты, среди которых В. Косенко, М. Скорульский, М. Гайдай, супруги Надежда и Виктор Мареш. С 1938 по 1991 год Житомирская областная филармония действовала в русле культурной политики бывшего Советского Союза, что означало жесткий идеологический контроль над содержанием и формой деятельности. Вместе в тем высоко образованные музыканты, среди которых Н. Хомичевский (Борис Тен), М. Чернорудский, В. Кашперко, О. Ческис, Э. Дышниева-Набедрик, супруги Людмила и Эммануил Сакс и другие находили способы поддерживать традиции исполнения академической музыки в филармонических программах. На современном этапе Житомирская областная филармония им. С. Рихтера может поставить перед собой задачу, которую филармонии Западной Европы выполняют уже несколько столетий – объединять любителей музыки, влияя таким образом на развитие национальной культуры.

Ключевые слова: музыкальная культура, провінція, філармонія, Волинь, Житомир.

Kopot I. The Zhytomyr Philharmonic in the Cultural Space of the City. 80 Years of the Activity.

Background. The Philharmonic is one of the highest and the most prominent achievements in the history of the European Culture. The philharmonic activity, near the system of musical education and opera theatres depicts the level of the musical culture of each country. The activities of the philharmonics and their role in the cultural space of Ukraine did not pay enough attention of the culturologists and the musicologists. During the last two years were published a lot of presentational or advertiser editions, that were dedicated to the prominent dates (jubilees) of the several philharmonics in regional centres of Ukraine. But their authors didn't have an aim to explore the phenomena of the philharmonics, that were created in the 30th years of 20th century in the former Soviet Union and entered the new cultural and historical realities of the 21-th century.

The aim of an article. Based on documents and the mass media materials to explore the activity of the Zhytomyr philharmonic named after S. Richter, as one of regional philharmonics of the country during the 80 years of its work, to represent the periodization of the musical life of Zhytomyr in 20–21 centuries also to predict the further development of the philharmonic in the future.

Results. Zhytomyr is the main city of the Great Volhynien always had been known because of its high level of the musical life beginning from the 19-th century.

In the bottom of 19–20 centuries was begun the activity of the Zhytomyr Artist's society, that organised the weekly concerts – musical Wednesdays. These concerts became an interesting page in the cultural history of Zhytomyr.

In 1905 with the opening in Zhytomyr the Empire Russians Musical Society the concert life got a new meaning and the contents. The main law of the society gave the opportunity of the concert and teacher's creativity for its members. From that time the concert organisation became the main chore of the teachers and pupils of the Music grades of the beginning, and since 1911 – of the Musical College.

The First World war and the further historical events was a hard hit for all the spheres of the life of the city. But the concerts of the pupils and the teachers of the musical college took place up to the end of 1917 year. The time from 1901 until 1917 we can call the first philharmonic period in the concert life of Zhytomyr. The peculiarities of it: the organised style of the musical life, its very high level, regular performances of the Zhytomyr musicians as well as the guests of the concerts, the formation of the attentive, willing and friendly public, that matched

to the requirements of the activity of the philharmonic societies in Europe, that had an aim to create the cultural atmosphere not only in the capital cities, but also in the province.

The 20th and the 30th years of the 20 century is a very interesting period and productive from the view of the completeness of the concert life. But the initiative was given by the musicians themselves.

The new period in the concert life of Zhytomyr begins in the end of 30th years. The ideological pressure becomes stronger, as well as the political oppressions. All the spheres of the cultural life were controlled, also the musical life. In the 1938 it was the beginning of the all the Union gastrol unity, that had the aim of the ideological control under the concert life in all the country. It was created the system that included all the parts of the administration from the capital up to the regional centres.

The philharmonics or the concert bureaus were opened in the many cities of the country. In Zhytomyr – as well. It was thye beginning of the new soviet period in the concert life of the city. The strict ideological rule and the unificates forms of the concert activity were one of the main traits of the activity of the establishment.

In 1941 the activity was interrupted by war and was renewed in 1945, it ends at the times of the Ukrainian Independence.

In 50th years the prominent personality in the cultural life of Zhytomyr became Mykola Homychevsky (Borys Ten) – a poet, translator, choir conductor and musicologist.

The 60th came in the history as the perod oh the Hruchshow`s “warm”. In the short period the artists felt more freedom of the creativity. Also in that time the new rules denied the philharmonic the state financial support.

The 70–80 years is the final period of the work of the philharmonic in the sphere of the cultural politics of the Soviet Union.

The 90th – is the new period in the acrtivity of the Zhytomyr state philharmonic in the Independent Ukraine. The first cultural exchanges were the visits of the musicians from the Belorussian philharmonic. It works instantly, greeting on it`s stage the performers of the world level and prominence. But the main thing is not the amount of concerts, but the assence of the activity of the establishment.

Conclusions. Having analyzed the activity of the Zhytomyr Regional Philharmonic, named after S. Richter, we can make a conclusion, that during the 80 years, that the activity of it in the Soviet period was not similar to others in the Europe.

But nowadays it is able to return to the tasks of the European philharmonics, that they do during the last centuries. The perspective of the exploration can be the history of the activity of the Zhytomyr State Philharmonic, as well as the similar establishment in other cities of Ukraine, the aim of such explorations can be the comparison of the level of the musical education in one or another city, the influence of the prominent personalities as well. The urgent practical task of the representatives of the intelligence is the return to the philharmonies it's natural historical accent of the activity.

Key words: musical culture, provinces, philharmonic, Volhynien, Zhytomyr.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Філармонії – одне з найвищих та найвагоміших надбань в історії європейської культури. Саме філармонійна діяльність, поряд з системою музичної освіти та оперними театрами, визначає рівень музичної культури кожної країни. Однак діяльність філармоній та їх роль в культурному просторі України ще не привернули належної уваги культурологів і музикознавців. Протягом останніх двох років вийшло чимало видань презентаційно-рекламного характеру, присвячених ювілеям філармоній обласних центрів України. Проте їх упорядники не ставили собі за мету дослідження феномену філармоній, які масово створювалися в колишньому Радянському Союзі наприкінці 30-х років, пройшли кілька етапів у своєму розвитку та «вписалися» в нові історичні та культурні реалії ХХІ століття.

Постановка завдання. Мета даної статті – на основі документів та матеріалів преси дослідити діяльність Житомирської філармонії ім. Святослава Ріхтера як однієї з багатьох провінційних філармоній країни за вісімдесят років її діяльності; запропонувати періодизацію музичного життя Житомира ХХ–ХХІ століть; прогнозувати перспективи розвитку Житомирської філармонії на майбутнє.

Виклад основного матеріалу. Житомир – столиця Великої Волині – відзначався високим рівнем музичного життя з ХІХ століття. Тоді в місті виступали артисти світової слави, серед яких Марія Шимановська, Юліуш Зарембський, родина Контських та інші.

На межі ХІХ–ХХ століть в Житомирі починає діяти Артистичне товариство, яке об'єднало багатьох талановитих музикантів, серед

яких зокрема Олександр Ружицький, Теофіл Ріхтер, Василь Коломойцев, Владислав Скленічка, Юлія Орябинська, Олександр Дзбановський. Останній був житомирським кореспондентом «Російської музичної газети» («Русская музыкальная газета»), яка виходила в Санкт-Петербурзі. Саме завдяки кореспонденціям Олександра Дзбановського маємо багатий матеріал про музичні події в Житомирі на початку ХХ століття [7, с. 89].

Артистичне товариство влаштовувало щотижневі концерти – «музичні середи», які найчастіше відбувалися в залі Товариства взаємного кредиту (тепер будинок Міської ради). Вони стали цікавою сторінкою культурної історії Житомира. 186-та святкова «музична середа» в грудні 1913 року увійшла в історію як композиторський дебют Бориса Лятошинського.

З 1905 року з відкриттям в Житомирі відділення Імператорського Російського Музичного Товариства концертне життя набуває нового змісту та форм. Статут Товариства передбачав для музикантів – його членів – поєднання викладацької та концертної діяльності. Відтоді організація концертів стала справою викладачів та учнів спочатку Музичних класів, а з 1911 року – Музичного училища. В концертах звучала фортепіанна, вокальна, камерна музика. Виконувалася світова класика та твори тодішньої сучасної академічної музики [5, с. 4]. Зауважимо, що житомирські музиканти були випускниками провідних консерваторій Європи – Санкт-Петербурзької (Леонід Местечкін), Празької (Віктор Мареш), Лейпцизької (Людвіг Плайер), Берлінської (Вальдемар фон Фріман, Яків Остач), Московської (Надія Связкіна-Мареш), тому художній рівень їх концертів був вельми високим, що відзначають рецензенти житомирських та столичних газет.

Житомир охоче відвідували гастролери. В матеріалах преси знаходимо схвальні відгуки на концерти юного талановитого піаніста Володимира Ружицького, який був золотим медалістом Московської консерваторії та закінчив Національну консерваторію Америки в Нью-Йорку [16, с. 122]. В 1908 року сольний концерт в Житомирі дав Юзеф Турчинський, учень Ф. Бузоні [9, с. 12].

Перша світова війна та подальші історичні події завдали серйозного удару по всіх сферах життя міста. Однак концерти викладачів

та учнів музичного училища відбувалися до кінця 1917 року. В його залі (тепер Житомирський академічний театр ляльок) як завершення певного історичного періоду музичної історії міста у виконанні житомирських музикантів прозвучали по-справжньому європейські філармонійні програми. Неймовірно, однак це – підтверджений факт: в 1917 році під орудою Леоніда Местечкіна, директора Житомирського музичного училища, симфонічний оркестр виконав «Шотландську симфонію» Ф. Мендельсона, увертюру «Коріолан», Третю та П'яту симфонії Л. Бетховена, Концерт e-moll для фортепіано з оркестром Ф. Шопена, Концерт g-moll для фортепіано з оркестром К. Сен-Санса, увертюру до опери «Руслан і Людмила» М. Глінки, а також твори П. Чайковського, М. Мусоргського. О. Спендіарова [10].

Симфонічні концерти вже під орудою Михайла Скорульського відбувалися в Житомирі й надалі. Однак рівень, досягнутий оркестром Житомирського музичного училища ІРМТ в 1917 році, не був перевершений. Крім того, був втрачений сенс філармонійної діяльності, яка ґрунтувалася, перш за все, на створенні «товариств друзів музики».

Час з 1901 до 1917 року можемо вважати першим філармонійним періодом в концертному житті Житомира. Його особливості: організований характер музичного життя, його високий рівень; регулярні виступи як житомирських музикантів, так і гастролерів; формування чутливої, вимогливої та доброзичливої публіки, що відповідало змісту діяльності філармонійних товариств Європи, які мали на меті створення сприятливого культурне середовища не тільки в столичних містах, а в провінції.

20-ті – початок 30-х років – період надзвичайно цікавий та плідний з погляду наповненості концертного життя. Однак ініціюють його, перш за все, самі музиканти хоча державні інституції вже почали створюватися. До прикладу, був створений підвідділ мистецтв Волинського губернського відділу народної освіти. До 1928 року в Житомирі працює Віктор Косенко. Він виступає як соліст, акомпанує гастролерам, створює тріо, з яким дає десятки концертів. Окремою сторінкою музичного життя Житомира 20-х років стала діяльність Волинського хору під керівництвом Михайла Гайдая [14, с. 12].

В 1927 році в Житомирі створюється осередок Товариства ім. М. Леонтовича. Михайло Скорульський, Людмила Андрієнко-Скорульська, Віктор Косенко, подружжя Віктор та Надія Мареш, Яків Остач, Всеволод Скороход долучаються до концертної діяльності цієї організації, якій щоправда залишилося існувати зовсім недовго. Вже в лютому 1928 року Товариство ліквідували, оскільки ім'я Леонтовича – активного музичного та громадського діяча УНР – було визнане неактуальним для радянської доби.

Новий період в концертному житті Житомира починається з кінця 30-х років. Ідеологічний тиск стає дедалі сильнішим, посилюються та стають масовими репресії. Контролюються всі сфери громадського життя, в тому числі, культурне та музичне. В 1938 році розпочинає свою діяльність Всесоюзне концертно-естрадне гастрольне об'єднання, метою якого, окрім організації гастролей, було ідеологічне керівництво концертною діяльністю в країні. Створювалася «вертикаль», яка охоплювала всі адміністративні ланки – від столиці до районного центру. Філармонії або естрадно-концертні бюро відкривалися в багатьох обласних містах. В Житомирі – також. Починається новий, «радянський період» в концертному житті міста. В 1941 році він переривається війною і відновлюється на початку 1944. Зауважимо принагідно, що архівні документи за 1937 та 1938 роки відсутні, як в Державному архіві Житомирської області, так і у відомчих архівах.

З перших місяців після визволення Житомирське естрадно-концертне бюро (так тоді називалася філармонія) в напівзруйнованому війною місті усіма силами намагається налагодити свою діяльність [17].

На відміну від західноєвропейських, провідним завданням яких була організація симфонічних концертів, філармонії колишнього Радянського Союзу організували концерти всіх жанрів – від академічних до циркових. «Культурне обслуговування» здійснювали так звані «концертні бригади» на чолі з «бригадиром» (пізніше його стали називати «творчим бригадиром»), як і під час тривалих гастролей містами та селами області перебували на повній самоокупності. За цей час артистам не виплачували добові, квартирні, транспортні та зарплатню. Їхній заробіток складав 60 % валових зборів відконцертів. Однак

у шпиталях, військових частинах та окремих колгоспах вони давали концерти безоплатно [17].

В квітні 1944 року Житомирське естрадно-концертне бюро отримує статус філармонії. Відповідно урізноманітнюються форми концертної діяльності. Організовано музичний лекторій. Великими зусиллями створюються колективи: ансамбль бандуристів, струнний квартет, робиться спроба організувати хорову капелу [17].

Атмосфера тих років вражає суворістю. Артистам забороняється виступати будь-де, окрім філармонії. Питання трудової дисципліни порушуються мало не щодня, нерідко закінчуючись переданням справи до суду. І все це на тлі повоєнної руйни, голоду, холоду. В Наказі № 15 від 5 квітня 1944 по Житомирському обласному концертно-естрадному бюро читаємо: «Суворо загострити питання щодо підвищення своєї кваліфікації окремими акторами та необхідність збагачення репертуаром кожного виконавця зокрема» [17, арк. 3 зв.].

Звичайною для всієї країни справою була участь артистів у збиранні врожаю, заготівлі лісу та інших господарських роботах. З архівних документів дізнаємося не тільки про концерти та гастролі, а й про те, що 28 вересня 1944 року артисти були відряджені на лісозаготівлю, на яку мали виїхати о 8 годині ранку, маючи при собі пили й сокири [17, арк. 12].

Жорстке «ідеологічне керівництво» та уніфіковані форми організації діяльності – одна з провідних ознак діяльності закладу. Зокрема на кожній концертній програмі мала бути віза Облліту (в разі гастролей областю), Головліту УРСР та Облліту тієї області, в якій відбувалися гастролі (в разі виїзду за межі області). Для сучасного читача зауважимо, що «літи» – «управління у справах літератури та видавництва» – органи цензури в колишньому Радянському Союзі, які мали виняткове право контролю за всіма видами видань, засобів масової інформації, репертуару театрів, а також будь-яких публічних виступів аж до музично-танцювальних вечорів. Однак навіть за таких умов яскравим променем сяє діяльність видатних особистостей.

У 50-ті роки в Житомирі починає працювати Микола Хомичевський (Борис Тен). Він висвітлює діяльність філармонії на шпальтах газет. Музично-просвітницьке завдання, яке сумлінно виконував ін-

спектор обласного відділу мистецтв, видатний митець, вчений та журналіст, ретельно фіксуючи найбільш визначні мистецькі події, дозволяє «оживити» справи вже далекого минулого. Його цариною стає Зелений театр. Саме тут він виступає з лекціями, які збирали справжні аншлаги, рецензує концерти великих колективів, що відбувалися на цій сцені [15]. В 1958 році Микола Хомичевський ініціює створення народного хору, який згодом виріс у славетний «Льонок» [13, с. 29].

В 1953–1955 роках в Житомирській філармонії працював Борис Векслер – в майбутньому всесвітньо відомий джазовий акордеоніст, композитор, керівник «Тріо Векслер», до складу якого входив його молодший брат Лев, контрабасист, який також певний час працював в Житомирській філармонії. Композиції та аранжування Бориса Векслера й досі звучать у виконанні сучасних музикантів, які збирали їх мало не по аркушику, адже видань до останнього часу не було. Шанувальники естрадного акордеону знали репертуар Б. Векслера «на слух», записували «з пам'яті», виконували, розповсюджували, захоплювались блискучою технікою, багатством мелодій та винахідливістю аранжувань. А житомиряни можуть додати до когорти славних імен своїх земляків-музикантів не тільки імена виконавців і творців академічної музики, а й блискучих джазменів, серед яких Борис та Лев Векслери.

Найважливішою подією музичного життя 60-х років слід вважати останній концерт Святослава Ріхтера в Житомирі, який відбувся 8 жовтня 1965 року. Славетний піаніст виступав на сцені теперішньої філармонії (тоді це був Житомирський театр) [3].

60-ті роки увійшли в історію колишнього Радянського Союзу як період так званої «хрущовської відлиги». На короткий період митці відчули дещо більшу свободу творчості. Однак в той же час «нові умови господарювання» позбавили філармонії державної дотації. Наказ № 1 по Житомирській облфілармонії від 2 січня 1963 року, підписаний тодішнім директором О. Й. Титовим, вимагає від працівників «більш продуктивної та рентабельної роботи в нових умовах» [18, арк. 1]. Рентабельність роботи могла забезпечити, перш за все, естрада. Концерти академічної музики були збитковими. Показово, що в наказах філармонії тих років розрізняються філармонійні та естрадні концерти.

Протягом 60–70-х років в Житомирській філармонії діяло чимало естрадних колективів. Плинність кадрів, досить малий відсоток професійних музикантів, об'єднання в одній програмі пісень, акробатики, танців, сатири – особливості таких колективів в провінційній філармонії.

70–80-ті роки – завершальний період роботи філармонії в рідній державній культурній політиці колишнього Радянського Союзу. За півстоліття організаційні форми та методи концертно-філармонійної діяльності були ретельно відпрацьовані. Це – ціла історична епоха, яка поки ще зберігається не тільки в документах, а й людській пам'яті. До музичної історії Житомира ввійшло ім'я Василя Кашперка. Зберігся складений ним, як художнім керівником філармонії, розгорнутий план діяльності закладу на 1982 рік. Надзвичайно цікаво, що музикант, розрізняючи філармонійну та естрадно-концертну діяльність, в окремому абзаці наголошує на необхідності постійно проводити роботу з пропаганди філармонійних жанрів, проведенню тематичних концертів старовинної музики, класичної спадщини. І не тільки пише – наполегливо працює над виконанням поставленого завдання. Музикознавець, викладач Житомирського музичного училища ім. В. С. Косенка Є. Харитонова повідомляє про перші концерти камерної музики, організовані В. Кашперком: «Об'яви про концерти камерної музики молодих артистів Житомирської філармонії були зустрінуті із зацікавленням. Імена виконавців – лауреата Республіканського конкурсу імені М. В. Лисенка М. Чорнорудського, лауреата конкурсу камерних виконавців О. Цапко, віолончеліста В. Васильєва, скрипаля Д. Вакса, піаністки Е. Набедрик давно відомі житомирянам по окремих концертних виступах. З хвилюванням готувалися артисти до цих своєрідних звітів... Ось вони завершилися з успіхом» [11].

На посаді художнього керівника філармонії працював також Олександр Ческіс – композитор, аранжувальник, виконавець власних пісень, випускник композиторського факультету Ленінградської (тепер Санкт-Петербурзької) консерваторії, лауреат Всесоюзного конкурсу композиторів (1975). Він повертається до Житомира, маючи досвід керівника театру пісні «Три менестрелі» в Ленінграді і солідний композиторський портфель, в якому твори для симфонічного орке-

стру, камерна, вокальна, інструментальна музика. В молодіжній газеті знаходимо унікальний для тих часів матеріал – рецензію на концерт ансамблю солістів Московської філармонії «Мадригал», який відбувся за часів художнього керівництва О. Ческіса. Рецензент повідомляє, що «в концерті прозвучала музика композиторів Англії, Франції, Італії, Німеччини XV–XVII століть, вокальні дуети, тріо та інші ансамблі». І зовсім несподівано звучить його ліричне зізнання: «... Ось тихо зітхнули сумовиті блок-флейти. Тремтливо – кришталевою луною озвався-задзвенів клавесин... І в схвильованій, вдячній душі чистим вогнем засвітилося – засяяло свято, яке вже назавжди буде с тобою» [2]. Дивовижне свідчення епохи та філармонійної діяльності, яка лише в окремих випадках відповідала істинному призначенню філармонії – гуртувати навколо своєї діяльності еліту, а не здійснювати «концертне обслуговування широких мас населення області»!

Піаніст Морис (Марк) Чорнорудський тепер виступає з концертами в багатьох країнах світу, грає з видатними диригентами. Однак його концертний шлях розпочинався в Житомирі, на сцені філармонії. Кореспондент місцевої газети подає матеріал про творчий звіт піаніста – сольний концерт, в програмі якого були «Карнавал» Р. Шумана, п'ять прелюдій К. Дебюссі та П'ята партита М. Скорика. Рецензент відзначає художні здобутки музиканта – лауреата Республіканського конкурсу ім. М. Лисенка, зрілість та високий художній рівень інтерпретації складних творів світового фортепіанного репертуару [6].

Протягом багатьох років в Житомирській філармонії працювала камерна співачка, заслужена артистка України Олена Цапко (меццо-сопрано). В 1979 році вона стала лауреатом республіканського конкурсу співаків-вокалістів і вокальних ансамблів камерного та народного плану.

Елеонора Дишнієва-Набедрик прийшла на роботу в філармонію 1974 року по закінченні Київської державної консерваторії ім. П. І. Чайковського, де навчалася в класі відомої піаністки, професора Тетяни Кравченко. Навчаючись в асистентурі-стажуванні, працюючи водночас в Житомирському музичному училищі та філармонії, Е. Дишнієва-Набедрик підготувала кілька серйозних сольних програм. Зокрема одна з них була присвячена історії сонати –

від Д. Скарлатті до Й. Брамса. Інша – в ювілейний для артистки рік (1999) – включала виконання Концерту для фортепіано з оркестром Е. Гріга (Державний естрадно-симфонічний оркестр України, диригент – Віктор Здоренко) [8].

1987 року житомирські музиканти баяністи Віктор Губанов, Віктор Омельчук, В'ячеслав Богорядов створили тріо «Гармонія», діяльність якого є вагомим внеском в музичну культуру України. Широкий репертуар, віртуозність, високий художній рівень зробили колектив взірцем сучасного інструментального виконавства. Колектив здобув лауреатські звання престижних міжнародних та всеукраїнських конкурсів. Свій «срібний ювілей» – 25-річчя творчої діяльності – колектив в складі Віктора Губанова (тепер народного артиста України), Віктора Омельчука (тепер заслуженого артиста України) та Сергія Петрука відзначав концертом на сцені Житомирської філармонії, на яку музиканти виходили протягом багатьох років.

Отже, з 1944 до 1991 року Житомирська обласна філармонія працювала в рідній культурній політиці колишнього Радянського Союзу. На практиці це означало чітку регламентацію діяльності, яка полягала у забезпеченні, перш за все, рентабельності, що досягалася за рахунок естрадних концертів; системі гастролей, завдяки якій навіть найвіддаленіші «площадки» могли відвідати музиканти світового рівня (інша справа – наскільки це було зручно для них та цікаво для публіки); встановлення повного контролю за змістом програм.

З початку 90-х настав новий період в діяльності філармоній. Першому пристосуватися до функціонування закладу за умов «ринкової економіки» довелося директору – художньому керівнику Миколі Максимовичу Васяновичу. Про труднощі та здобутки філармонійної роботи розповів він сам в книзі мемуарів [1]. Ми ж назовемо тільки проекти, які ініціювалися самими музикантами (як в 20-ті роки ХХ століття), втілювалися на сцені Житомирської обласної філармонії і вплинули на музичне життя міста, залишившись вагомою частиною його музичної історії. Це зокрема фестиваль духових оркестрів «Музичне перехрестя»; фестиваль «Грудневі вечори»; Міжнародний фестиваль майстрів мистецтв та конкурс юних піаністів ім. С. Ріхтера на батьківщині піаніста. До цього часу діють колективи, «путівку в життя»

яким дав М. М. Васянович, – естрадний інструментальний ансамбль «Сузір'я-блюз» та фортепіанне тріо «Amabile».

Першими культурними обмінами вже незалежних країн стали гастролі артистів Білоруської філармонії. На запрошення М. М. Васяновича в Житомирі дали концерти піаніст Ігор Оловников, баритон Іван Краснодубський, кларнетист Генадій Забара, акордеоніст Ігор Квашевич, фортепіанний дует Наталя Котова і Валерій Боровиков, тріо «Консонанс». У свою чергу, на гастролі до Білорусі поїхала Елеонора Дишнієва-Набедрик [1].

З приходом на посаду директора Петра Харитоновича Даценка (2010) в діяльності Житомирської обласної філармонії ім. С. Ріхтера починається новий етап. Житомиряни одразу ж звернули увагу на капітальний ремонт історичної будівлі закладу, яка не ремонтувалася протягом кількох десятиліть, і дійшла до повного занепаду. В 2012 році Житомирській обласній філармонії було присвоєно ім'я Святослава Ріхтера.

Філармонія інтенсивно працює, приймаючи на своїх сцені колективи та солістів світового рівня та слави. Однак найголовнішим вважаємо не кількість концертів та їх художній рівень, а нове змістове наповнення діяльності закладу. Шляхетне слово «філармонія» історично має інше значення, ніж те, що було фактично набуто за часів колишнього Радянського Союзу. В країнах Західної Європи філармонія – це концертна організація, яка об'єднує артистів та філармонійну публіку. Так було в Житомирі на початку ХХ століття, тому й були можливі аншлаги на симфонічних концертах навіть в перші місяці після Жовтневого перевороту 1917 року. Особливо підкреслю: тоді в Житомирі був симфонічний оркестр – головна мета діяльності філармонійних товариств. Однак сьогодні про нього в Житомирі навіть мріяти нереально.

Про сенс діяльності європейських філармоній та їх роль у ланцюжку «філармонія» – «інтелігенція» – «суспільство» навряд чи згадає хтось, окрім музикознавців. Зараз Житомирська філармонія могла б стати точкою концентрації інтелігенції міста, об'єднуючи академічних артистів найвищої проби та освічену, вибагливу (в найкращому розумінні цього слова) публіку.

Висновок з даного дослідження. Проаналізувавши діяльність Житомирської обласної філармонії ім. С. Ріхтера за вісімдесят років її існування, можемо зробити висновок, що до музичної культури Житомира діяльність філармонії радянського періоду увійшла як етап, який був мало подібний до діяльності філармоній Західної Європи. Однак сьогодні філармонія здатна повернутися до завдань європейських філармоній, які останні виконують протягом кількох століть.

Перспективою дослідження можуть бути як подальше вивчення історії діяльності Житомирської філармонії, так і вивчення історії діяльності філармоній інших міст України. Метою таких розвідок могло б стати порівняння умов, впливу видатних особистостей, рівня музичної освіти того чи іншого міста. Нагальним та невідкладним практичним завданням інтелігенції вважаємо повернення провінційним філармоніям історично властивого їм змісту діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Васянович М. М. Вибір. Нотатки з блокноту пам'яті.* — Житомир : «Полісся», 2017. — 544 с.
2. *Верес І. «Озвася, задзвенів клавесин»* — «Комсомольська зірка». — 1985. — 30 травня.
3. *Дышниева (Набедрик) Э. К истории проведения в Житомире Фестиваля мастеров искусств памяти Святослава Рихтера* // В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині – Житомирщини / ред.-упор. Н. І. Качоровська. П. Х. Даценко. — Житомир : Косенко, 2005. — С. 39–49.
4. *Зав'ялова О. Віолончельне мистецтво Житомира у звітах Житомирського відділення Імператорського Російського Музичного товариства (1909–1916)* // Митець – культура – виміри часу. Міжнародні наукові читання 2017 в Музеї Бориса Лятошинського в Житомирі : зб. статей / ред.-упор. І. Є. Копоть. — Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2017. — С. 130–141.
5. *Копоть И. Житомирское музыкальное училище ИРМО в первое десятилетие своего существования (1905–1916)* // Русское музыкальное общество (1859–1917): история отделений. — М. : Языки славянской культуры, 2012. — С. 445–458.
6. *Копоть І. Творчий звіт піаніста [Марка Чорнорудського]* // «Радянська Житомирщина». — 1985. — 15 травня.

7. Муха А. Композитори України та української діаспори : довідник. — К. : Музична Україна, 2004. — 352 с.
8. Особиста бесіда з Е. Дишнієвою. 18.01.2018.
9. Русская музыкальная газета. — 1908. — № 46.
10. Русская музыкальная газета. — 1917. — №№ 15, 16.
11. Харитоновна Є. Успіх перших концертів [камерної музики] // «Радянська Житомирщина». — 1982. — 10 березня.
12. Хомичевський М. Естафета з незабутніх двадцятих. — Музика. — 1978. — № 2. — С. 27–28.
13. Храм музичного мистецтва Житомирщини [До 80-річчя Житомирської обласної філармонії ім. С. Ріхтера] / ред.-упор. І. Є. Копоть. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2018. — 80 с.
14. Шамаєва К. І. Музичне життя Житомира в 1919–1921 роках // Шамаєва К. І. Митці. Освіта. Час: 3 архівних джерел. — Житомир : Косенко, 2005. — С. 48–61.
15. Яковенко Л. Музично-просвітницька діяльність Миколи Хомичевського (Бориса Тена) в Житомирі у 1950-ті роки // Митець – культура – виміри часу. Міжнародні наукові читання 2016 в Музеї Бориса Лятошинського в Житомирі : зб. статей / ред.-упор. Л. М. Єршова, К. І. Новосельський. — Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2016. — С. 161–182.
16. Яковенко Л. Деятельность Житомирского отделения Императорского Русского Музыкального Общества (ИРМО) на страницах «Русской музыкальной газеты» (1894–1918) // Митець – культура – виміри часу. Міжнародні наукові читання 2017 в Музеї Бориса Лятошинського в Житомирі : зб. статей / ред.-упор. І. Є. Копоть. — Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2017. — С. 114–130.

АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ

17. Житомирская областная филармония. Приказы. Опись 1. Ед. хр. 1. 1944. — на 35 листах.
18. Житомирская областная филармония. Приказы. Опись 1. Ед. хр. 57. 1963. — на 91 листах.

REFERENCES

1. Vasianovych M. M. (2017) [Choice]. Vybir. Notatky z bloknotu pamiaty. Polissia, 544.

2. Veres I. «Ozvasia, zadzveniv klavesyn» (1985) [The harpsichord rang out] — «Komsomolska zirka. — 1985. — 30 travnia.
3. Dyshnieva (Nabedryk)(2005) E. K istorii provedeniia v Zhytomire Festyvalia masterov iskusstv pamiaty Sviatoslava Rikhtera [To the history of conducting in Zhitomir festivals of the arts memory of Svyatoslav Richter] // V. S. Kosenko i kulturno-mystetski tradytsii Volyni – Zhytomyrshchyny / red-upor. N. I. Kachorovska. P. Kh. Datsenko. — Zhytomyr : Kosenko, 2005. — S. 39–49.
4. Zavialova O. (2017) Violonchelne mystetstvo Zhytomyra u zvitakh Zhytomyrskoho viddilennia Imperatorskoho Rosiiskoho Muzychnoho tovarystva (1909–1916) [The Cello Arts of Zhytomir in the Reports of (1909–1916)] // Mytets – kultura – vymiry chasu. Mizhnarodni naukovi chytannia 2017 v Muzei Borysa Liatoshynskoho v Zhytomyri : zb. statei / red.-upor. I. Ye. Kopot. — Zhytomyr : Vyd. O. O. Yevenok, 2017. — S. 130–141.
5. Kopot Y. (2012) Zhytomirskoe muzykalnoe uchilishche IRMO v pervoe desiatiletie svoego sushchestvovaniia (1905–1916) [The Zhytomir Musical College IRMS in the first decade of its existence] // Russkoe muzykalnoe obshchestvo (1859–1917): istoriia otdelenii. — M. : Yazyki slavianskoi kultury, 2012. — S. 445–458.
6. Kopot I. (1985) Tvorchyi zvit pianista [Creative record of Pianist] // «Radianska Zhytomyrshchyna». — 1985. — 15 travnia.
7. Mukha A. (2004) Kompozytory Ukrainy ta ukraïnskoi diaspory [Composers of Ukraine and the Ukrainian Diaspora] : dovidnyk. — K. : Muzychna Ukraina, 2004.
8. Osobysta besida z E. Dyshniievoiu. 18.01.2018. [Personal chatter with Dyshnieva].
9. Russkaia muzykalnaia gazeta. — 1908. — № 46.
10. Russkaia muzykalnaia gazeta. — 1917. — №№ 15, 16.
11. Kharytonova Ye. (1982) Uspikh pershykh kontsertiv [The Success of the First Concerts] // «Radianska Zhytomyrshchyna». — 1982. — 10 bereznia.
12. Khomychevskiy M. (1978) Estafeta z nezabutnykh dvadtsiatykh [Relay from the unforgettable twenties]. — Muzyka. — 1978. — № 2. — S. 27–28.
13. Khram muzychnoho mystetstva Zhytomyrshchyny [The Temple of Musical art of Zhitomir] / red-upor. I. Ye. Kopot. Zhytomyr : Vyd. O. O. Yevenok, 2018. — 80 s.

14. Shamaieva K. I. (2005) *Muzychne zhyttia Zhytomyra v 1919–1921 rokakh* [The Music Life of Zhitomir in 1919–1921 Years] // Shamaieva K. I. *Myttsi. Osvita. Chas: Z arkhivnykh dzherel.* — Zhytomyr : Kosenko, 2005. — S. 48–61.
15. Yakovenko L. (2016) *Muzychno-prosvitnytska diialnist Mykoly Khomechevskoho (Borysa Tena) v Zhytomyri u 1950-ti roky* [Musical and Education Activity of Mykola Homychevsky (Boris Ten) in Zhytomyr in the 1950s] // *Mytets – kultura – vymirychasu. Mizhnarodni naukovi chytannia 2016 v Muzei Borysa Liatoshynskoho v Zhytomyri : zb. statei / red.-upor. L. M. Yershova, K. I. Novoselskyi.* — Zhytomyr : Vyd. O. O. Yevenok, 2016. — S. 161–182.
16. Yakovenko L. (2017) *Deiatelnost Zhytomirskogo otdeleniia Imperatorskoho Russkogo Muzykalnogo Obshchestva (IRMO) na stranytsakh «Russkoi muzykalnoi gazety» (1894–1918)* [The Activities of Zhitomir Branch of the Imperial Russian Musical Society (IRMS) on Pages of the “Russian Music Newspaper” (1894–1918)] // *Mytets – kultuthe – vymiry chasu. Mizhnarodni naukovi chytannia 2017 v Muzei Borysa Liatoshynskoho v Zhytomyri : zb. statei / red.-upor. I. Ye. Kopot.* — Zhytomyr : Vyd. O. O. Yevenok, 2017. — S. 114–130.